

BİREYSEL VAROLUŞ - EVLİLİK İLİŞKİSİ VE OĞUZ ATAY'IN EVLİLİĞE BAKIŞI* INDIVIDUAL EXISTENCE - MARRIAGE RELATION AND OĞUZ ATAY'S VIEW OF MARRIAGE

Yunus ŞAHİN¹

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih:
06.05.2020

Kabul edildiği tarih:
10.07.2020

Yayınlandığı tarih:
31.07.2020

Article Info

Date submitted:
06.05.2020

Date accepted:
10.07.2020

Date published:
31.07.2020

Öz

Evlilik, sosyal yapının temel taşı olan ailenin oluşmasında en önemli etkiye sahip kurumdur. Böylece bireyin varoluşunun ve bireyselleşmesinin ilk adımı olarak dünyaya gelişinin gerçekleşmesi sağlanmış olacaktır. Diğer bir açıdan ise belli bir olgunluğa erişmiş bireyin, toplum içerisinde belirli bir statü kazanması ve sosyal yapının bir unsuru olabilmesi açısından evlilik yine önemli bir kurumdur. Varoluşçu yazarlardan sayılan Soren Kierkegaard ve Franz Kafka, evlilik konusunda bu düşünceye paralel fikirler savunmaktadırlar. Özellikle Kierkegaard evlilik konusunda önemli tespitlerde bulunmuş ve bireyin varoluşu açısından evliliği önemli bir merhale olarak görmüştür. Kafka ise karmaşık ve anlamsız bir yapı olarak gördüğü yaşam karşısında bireyin kendi varlığını koruyabilmesi açısından evliliği bir dayanak olarak görmüştür. Oğuz Atay, Kafka ve Kierkegaard'dan birçok konuda oldukça etkilenmiş olmasına rağmen evlilik konusunda tam tersi bir görüşe sahiptir. Atay, eserlerinde evli bireyin, kendini gerçekten ifade edememesini, bireysel varoluşunu tam olarak gerçekleştirememesini işlemiştir. Atay'ın eserlerinde varoluşsal bir arayış içerisinde olan bireyler, ancak evlilik bağlarından kurtularak bir sonuca erişebilmektedirler.

Anahtar Kelimeler: *evlilik, bireyselleşme, Oğuz Atay, varoluşçuluk.*

Abstract

Marriage is the institution that has the most important effect on the establishment of family that is the main point of social composition. With the help of marriage, nativity as the first step of existence of individual and individualization. Marriage is also an important institution in terms of the mature person's getting a state in the community and bein a part of social community. Soren Kierkegaard and Franz Kafka known as existentialist authors, declare the opinions that go along with that view. Especially Kierkegaard has important specifications about marriage and defines it as an important stage in terms of existence of individual. Kafka describes the marriage as a support for person's protection of the existence against the life that he/she sees as a complicated and meaningless structure. Although Oğuz Atay has been effected by Kafka and Kierkegaard about many subjects, he has an opposite view. Atay deals with that the married person can't express himself and complete personal existence totally in his works. In the Atay's works, the individuals that has existentialist view, can reach the conclusion after getting away the marriage.

Key Words: *marriage, individualization, Oğuz Atay, existentialism*

* Bu makale “*Varoluşçuluk ve Bireyselleşme Bağlamında Oğuz Atay'ın Eserlerinin İncelenmesi*” adlı yayınlanmamış doktora tezinden genişletilerek üretilmiştir.

¹ Öğr. Gör. Dr., Yalova Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, yunussahin@yalova.edu.tr, ORCID: [0000-0002-0616-2831](https://orcid.org/0000-0002-0616-2831)

Giriş

Sosyolojik Perspektiften Aile

Modernleşme olgusunun birey ile toplum arasında var olan organik bağları değiştirdiği/dönüştürdüğü söylenebilir. Modern dönemde her şeyi parçalama ve yeniden toplama mantığının merkezinde olan ‘insan’, toplumsal birlikteliği sağlayan temel dinamiklerin ve ahlaki değerlerin çözülmesiyle birlikte kendini yeniden tanımlamak/anlamlandırmak durumunda kalmıştır. İnsanın yeniden tanımlanması, bütüncül yaklaşımlardan ziyade, parçalara ayrılmış ilmi disiplinler çerçevesinde ele alınmıştır. Atomize olmuş birey, biyolojik özelliklerinin toplamı olduğu gibi; psikolojik, sosyolojik, tarihsel, kültürel, inanç vs. verilerin toplamı olarak da kabul edilmiştir. İnsanın gerçeğliği, bilimsel metotla ve pozitif bilimlerin ışığında suyun moleküllere ayrılması gibi bütünün parçalarında aranmış ve geçici çözümlenmeler/açıklamalar yapılmıştır.

İlk insandan günümüze kadar birey ile toplum arasındaki en önemli bağ aile kurumudur. Modernleşme sürecinde sosyokültürel hayatın bütün kurumlarında olduğu gibi aile kurumunun da geleneksel yapısı, rolü ve işlevleri değişmiştir. Toplumun temel değer ve normlarının ilk olarak aktarıldığı aile, aynı zamanda bireyin kişilik ve kimlik kazanması sürecinde en ideal kurumdur (Çelik 24).

Toplumun temel kurumlarından olan aile, çeşitli şekillerde tanımlansa da genel anlamıyla anne, baba, çocuk ve aralarında kan bağı bulunan kişilerin oluşturduğu sosyal bir birlikteliktir (Duman 21). Bu birlikteliği biraz daha açacak olursak aile; “ nüfusu yenileme, milli kältürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir müessesedir” (Erkal 109). Aile üretim ve tüketim birimi olmasının yanında; sevgi, saygı, yardımlaşma, dayanışma; bireyin sosyal statü ve sosyal rol çerçevesinde sosyal varlığını yalnızlıktan koruma ve sosyal koruyuculuk (yaşlı, kimsesiz, zayıf vs.) özelliği ile sosyal kurumların bütünlüşmesinde temel rol oynamaktadır (Yıldırım 14-16).

En eski ve evrensel kurumlardan biri olan aile, tarihsel ve toplumsal süreç içerisinde gelişmiş ve değişmiştir. Farklı toplumlarda farklı aile tipleri ortaya çıkmıştır. Ataerkil, anaerkil, geniş ve çekirdek vb. aile tipleri, sürekli değişen dünyada toplumların yapısına göre farklılaşan aile yaşantılarını tanımlamak ve aile bireylerinin davranış örüntüleriyle beraber sosyal statü ve rollerini tanımlamak için üretilmiş kavramlardır. Aile yapısında görülen değişimler aynı zamanda geleneksel toplum-modern toplum dikotomisinin tanımlanmasında ve kavramsallaşmasında başat faktörlerden biridir (Çelik 26).

Geleneksel toplum-modern toplum ayrımlaşması, ailenin tasnif edilmesini gündeme getirmiş ve bu hususta ailenin geniş ve çekirdek aile şeklinde tanımlanması genel kabul görmüştür. Aile sosyolojisi bakımından bu aile sınıflandırmalarını belirli dönemin kalıpları içerisinde değerlendirmenin ve analiz etmenin zorluğu ortadadır. Fakat günümüzde geleneksel ve modern aile ayrımı hemen hemen tüm sosyologlar tarafından kabul görmüş ve kendi toplumlarının sanayileşme, kentleşme ve sekülerleşme sürecine bağlı olarak değerlendirilmiştir.

Geniş aile tipinde; *“üretim, tüketim ve paylaşımın ortaklaşa yapıldığı, yakın akrabaların bir arada yaşadığı ve çok çocuklu bir yapı ancak geleneksel toplumlara özgü olduğu düşünülür”*. Geleneksel toplumlarda dini inançların hakimiyeti vardır. Bireyin, katı toplumsal kurallar altında kişisellik oluşturmasına veya farklı aidiyetler geliştirmesine pek imkânı yoktur. Bu bağlamda Durkheim’ın mekanik dayanışma olarak adlandırdığı cemaat tipi davranış kalıpları hakimdir. *“Sosyo-ekonomik faaliyetlerin birlikte yürütüldüğü, kitlesel okuma - yazmanın ve örgütsel uzmanlaşmanın yaşanmadığı bu tür toplumlarda hiyerarşik yapı aile değerleri ve birincil ilişkiler egemendir”* (Duman 22).

Modern toplumlarda sanayileşme, kentleşme sürecine bağlı olarak uzmanlaşma, bireysellik ve ikincil ilişkilerin ön planda olduğu organik dayanışma baskındır. Modern dönemde ailenin yapısı daralmıştır. Nurettin Topçu’ya göre çekirdek aile; anne, baba ve ergin yaşa gelmeyen çocuklarla sınırlanmıştır. Aile dinî ve geleneksel kurallardan ziyade modern hukuk kurallarıyla mesul tutulmuştur. Ergin çocuklar 18 yaşından sonra aileden ayrılabilir ve bütün haklarını kullanabilirler. Kadın erkek her konuda eşit haklara sahiptir. Kadınla erkek ayrı ayrı mülk edinebilir. Bu bağlamda modern ailede hem mülkiyet hem de sorumluluk bireyselleşmiştir. Topçu’ya göre ailenin alanı daraltılarak ödevlerinin azaltılmasından dolayı modern aile, aile evriminin son şeklidir (Topçu 117-119).

Modernleşme sürecinde ailenin kuruluşundan aile içi ilişkilerin şekillenmesine, karı-koca ve çocukların rollerinden aile içi kararların belirlenmesine, sorumluluk anlayış ve algılamalarına kadar pek çok hususta köklü değişimler ortaya çıkmıştır. Töre, örf, adet ve geleneklerin belirlediği aile yapısı bu süreçte ister istemez zihniyet ve kültürel değişimin, artan *bireycilik* ve *rasyonalizmin* etkisiyle bir sarsıntı geçirmiştir. Geleneksel ailedeki eski yerleşik iş bölümü ve roller sistemi ortadan kaybolmaya başlamış, yerine kadının erkekle eşitlenmeye, erkeğin ise ev işlerinde ve çocukların yetişmesinde sorumluluk almaya çalıştığı bir anlayış ikame olmuştur. Böylece modernleşme sürecinde aile içi roller sisteminde değişmeler

ortaya çıkımlı, ailenin dinî, sosyal ve kültürel işlevleri yapısal bir farklılaşmaya uğramıştır (elik 27).

Modernleşme Sürecinde Evlilik ve Bireyselleşme

Aile ve evlilik kavramları i içe ve birbirini tamamlayan yapılarıdır. Evlilik kurumu bütün toplumlarda görülen evrensel bir olgudur. Fakat evlilik ritüelleri her dönem toplumdan topluma değişiklik göstermiştir. Erkek ile kadın arasındaki ilişkiyi meşrulaştırmanın çabası olarak evlilik, toplum, din ve devlet tarafından desteklenmiştir. *“Her toplum aileye kurumsal bir değer kazandırmak için evlenmeyi kendine özgü çeşitli normlarla belirlemiştir. Bu normlar örf, detler aracılığıyla işlevsel bir nitelik kazanmıştır”* (Yıldırım).

Neden evlenilir? Bu soruya çok farklı cevaplar verilse de temelde üç noktada ortak görüşler ileri sürülmektedir. Biyolojik, psikolojik ve sosyal isteklendirme. Biyolojik motivasyonun temelinde ‘cinsellik’, psikolojik motivasyonun temelinde ‘aşk’, sosyal motivasyonun temelinde ise toplumsal normlara uygunluk ve güven duygusu vardır. Bu tanımlamalara baktığımızda evlilik, genel çerçevede erkek ile kadın arasındaki cinselliğe dayalı ilişkilerin toplum tarafından kabul edilmesi ve onaylanmasıdır (Giddens 247). Evlilik yoluyla kurulan aile ve akrabalık bağları sosyal yaşamın ve düzenin temelini oluşturmaktadır.

Modernleşme sürecinde evliliklerin toplumsal tercih alanından bireysel tercih zeminine doğru dönüşmesinin temelinde; erkek ile kadın arasında ilişki kurmanın temelinde yer tutan duyguların benmerkezci anlayış çerçevesinde ‘aşk ve cinselliğin’ ön plana çıkması yer almaktadır. Çünkü geleneksel dönemde evlilik, sosyal ilişkiler çerçevesinde şkillenmektedir. Evlilik bağının oluşturulmasında ve aile fertlerinin hayatlarını idame ettirmesinde; başlangıçta mülk kaygısı daha sonra ocuk yetiştirmek ve nihayetinde aşk ve sadakat duygusu yer almaktadır. Aşk genellikle evlilik için ön şart değildir. 18 yy.dan itibaren aşk (daha çok romantik aşk) ya da cinsel cazibe evlilik bağlarının oluşumunda temel faktör olmaya başlamıştır (Giddens 245-250).

Romantik aşk, bünyesinde gizli bireyselciliği barındırmaktadır. Bireysellik perspektifinden evliliğin oluşmasında sosyal bağlardan ziyade kadın ve erkeğin beden ölçüleri ön plana çıkmaktadır. Modern dönemde evlilik geleneksel dönemdeki –yukarıdaki- sıralamanın tersinden işlemektedir. *“Evlilik aşkla başlar, ortalarında yine çoğunlukla (eğer ocuk varsa) ocuklar yetiştirmeye ilgilidir ve sıklıkla mllele ilgili biter ki bu noktaya geldiğinde aşk artık yoktur ya da uğak bir anıdır”* (Giddens 250).

Modernleşme sürecinde "romantik aşk" kavramının toplumsal zemine yayılmasında romanların hatırı sayılır bir yeri vardır. Evlilik, aşk ve bireyselleşme üçgeninde romanlar doğu ve batı toplumlarını fazlasıyla etkilemiştir. *“Romantik aşk tutkulu aşkın az çok evrensel iteleyimlerinden seçik olarak nesnesini idealleştirmeyi içeriyordu. Romantik aşk fikri bir yazımsal biçim olarak romanın ortaya çıkışıyla az çok örtüşüyordu ve romantik romanların yayılımı, romantik aşk fikrini yaymada yaşamsal bir rol oynadı”* (Giddens 245). Romanların bu değişim sürecindeki işlevlerini objektif olarak ölçmek oldukça güçtür. Fakat roman okumanın özellikle kadınların bireyselleşmeleri üzerinde fazlasıyla etki ettiği söylenebilir.

Özgürlük ve güvenlik beklentileri arasında kadının ekonomik, sosyal ve politik kazanımları hem kendini hem de aile içindeki erkeğin bireyselleşme eğilimlerine katkı sağlamıştır. Evlilik müessesinin değişimi sürecinde bireyselleşme kavramı felsefi ve psikolojik anlamdaki yalnızlık ve soyutlanma değildir. Bireyselleşmeyi sosyolojik bağlamda ele aldığımızda; toplumsal sınıfa bağlılığın azalması, geleneklerden ayrılarak yaşam biçimlerinin ve tercihlerinin değişmesidir. Birey kendi yaşam içerisindeki sosyal ağların ve bağların kurgulanmasında, kendini biçimlendirmede ve kendini sahnelemede paradoksal bir zorlama içerisine girmektedir (Beck 149). Birey bu paradoksal zorlamadan aile ve toplumla olan bağlarından kademe kademe kurtulması sonucu ailenin toplumsal ufukları son derece daralmış olmaktadır. Bireyin entegre olduğu ve bütünleştiği toplum anlayışından, toplumun doğrudan bağlandığı bireyler anlayışına doğru toplum evirilmektedir (Çağatay 73-126).

Sonuç olarak toplumda bireyciliğin hâkim olması, ailenin ekonomik evrimini ve evlilik kurumunu bütünüyle değiştirmiştir. Bağımsız iki bireyin özgürce oluşturduğu aile birlikteliği çabuk kurulup ve kısa zaman içerisinde çözülmektedir (Bayer 110). Sosyolojik bağlamda günümüzde evliliklerin önemini yitirmesini ve boşanmaların artmasını Giddens (157) şu üç nedene bağlamaktadır: Birincisi, evliliklerin çoğunluğunun artık mülkiyetin ve statünün kuşaktan kuşağa aktarılması isteğiyle bir ilgisi kalmamıştır. İkincisi, kadınların (özellikle 1950’den sonra) iş yaşamına dahil olmalarıyla beraber evlilik daha az toplumsal zorunluluk haline gelmiştir. Evlilikler ekonomik ortaklık olarak görülmeye başlamıştır. Üçüncüsü ise, yaşam standartlarının artışı ile beraber çiftlerin anlaşamama durumlarında ayrı bir eve taşınmasının kolay hale gelmesidir.

Bireyselliğe ve özgürlüğe yapılan aşırı vurgu günümüzde etkisi katlanarak devam etmektedir. Cinsler arasındaki farklı ilişki şekilleri ile evlilik dışı birliktelikler yaygınlaşmaktadır. Evli olmayan çiftlerin, tek ebeveynli ailelerin ve ailesiz büyüyen çocukların sayısı gün geçtikte artmaktadır. Ailenin kurulması ve devam etmesi sürecinde birey kendini ailenin dışında tanımlamaktadır. Birey yaşamını

kurgularken kendini merkeze almaktadır (Bayer 112). Dolayısıyla bireysellik anlayışı evliliğin önüne geçmektedir.

Modern dönemin evlilik anlayışındaki dönüşüm ve gelişim sürecindeki yaşam deneyimleri, ülkemiz için de artık yabancı değildir. Fakat bu durum tümüyle karamsar olmayı gerektirmemektedir. Çünkü “modern toplumlarda evlilik geleneksel toplumlarda sahip olduğu prestiji ve anlamını kısmen yitirse de hâlâ insanların önemli bir kısmı tarafından tek meşru ilişki biçimi olarak görülmekte ve ailenin kurucu unsuru olarak kabul edilmektedir” (Yıldırım)

Varoluşçuluk ve Edebiyat

Varoluşçu felsefe, kökeni Antik Yunan filozoflarına kadar uzansa da bugünkü manada 1930'lu yıllardan itibaren gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Varoluşçu felsefenin ilk büyük düşünürü Sören Kierkegaard'dır. Karl Jaspers, Gabriel Marcel, Martin Heidegger ve Jean Paul Sartre varoluşçu felsefenin diğer önemli isimleridir. Varoluşçuluğun yaygınlaşmasında iki dünya savaşının önemli bir etkisi olmuştur. Maddi ve manevi anlamda büyük yıkımlara neden olan bu savaşlar, bireyin kendi varoluşunu sorgulamasına sebebiyet vermiştir. Aydınlanma Çağı sonrasında insanlığın içine düştüğü bu büyük felaketler, bireyi anlamsızlığa ve bunalıma sürüklemiştir. Varoluşçuluğun yaygınlık kazanmasında bir diğer etken ise modern çağın bireyi yok sayan anlayışıdır. Kierkegaard, Aydınlanma Çağı'nı "*tekil bireyi kalabalık içerisinde eriten, onun tekliğini ve insan oluşunu kamuoyunda yok eden bir çağ*" (Manav ve Gürdal 14) olarak tarif eder. Aynı şekilde diğer varoluşçu düşünürler de bireyin, bir makine düzeni içinde işleyen modern dünya anlayışının bir dişlisi olarak görüldüğünden yakınmışlardır. Modern çağda birey, terk edilmiş, yalnız, umutsuz ve bunaltı içindedir. Varoluşçu düşünürler, özellikle de Kierkegaard, bireyi esas unsur olarak kabul eder ve "*bireyin kendini tanımasını, özünü yaratmasını, benliğini kazanmasını ve baskıdan kurtulmasını ister*" (Sartre 11). Nitekim var olmak, bir fert olmaktır (Magill 36). "*Varoluş, bireyin bir ben olma olanağıdır. Bir başka deyişle, varoluş ben olma veya ben olamama sürecidir*" (Taşdelen 143).

Varoluşçu düşünürler fikirlerini savunma ve ifade etme alanı olarak edebiyatı oldukça işlevsel kullanmışlardır. Özellikle Sartre, edebî eserlerini felsefî düşüncelerini yansıtmak için bir araç olarak kullanmıştır. Bu yüzden varoluşçu edebiyat denilince akla gelen ilk isim odur. Franz Kafka, Albert Camus, Simone de Beauvoir ve Gabriel Marcel yine bu doğrultuda eserler vermişlerdir. Türk edebiyatında ise 1950 sonrasında ortaya çıkan "1950 Kuşağı" olarak adlandırılan bir grup yazar, eserlerinde varoluşçu felsefeden yararlanmışlardır. Ferit Edgü, Demir Özlü, Yusuf Atılgan gibi isimlerin verdikleri eserler genel olarak "Bunalım Edebiyatı" olarak adlandırılmıştır.

1960'ların sonlarında eserler vermeye başlayan Oğuz Atay da varoluşu felsefeden, özellikle de Kafka ve Kierkegaard'dan etkilenmiştir. Bireyin kendini tanıması, kendi varoluşunu gerçekleştirebilmesi, "ben olma" mücadelesi Atay'ın karakterlerinin ortak yönüdür. Bu mücadelenin/arayışın önündeki en önemli engellerden biri ise evlilik kurumudur. Bu durumu yazarın hem kendi hayatında hem de kurmaca karakterlerinin hayatlarında görmek mümkündür.

Bireysel Varoluş ve Evlilik Kurumu

Evlilik, Oğuz Atay'ın hayatında önemli dönüm noktalarındandır. Hayatı boyunca iki defa evlenen Atay, ilk evliliğini Fikriye Fatma Gürbüz ile yapar. Oğuz Atay ile Fikriye Hanım 1956 yılında tanışır. Henüz bir niversite öğrencisiyken arkadaşı Uğur'un vasıtasıyla Pelit Pastanesi'nde gerçekleşen buluşma *Tehlikeli Oyunlar*'da detaylı bir şekilde kurgulaştırılmıştır. Romanda yer alan iki kadından biri olan Sevgi, Fikriye Hanım'ın kurmaca dünyadaki karşılığıdır. Fikriye Hanım'ın gösterişsiz, makyajsız, çok konuşmayan ve bu haliyle kk burjuva kadınının yapmacıklı halinden uzak oluşu Atay'ı etkiler ve sık sık görüşmeye başlarlar. Ancak ilişkilerinde hassas bir durum söz konusudur; Fikriye Hanım, Atay'dan beş yaş büyüktür ve evlenmeyi düşünmektedir. Oğuz Atay ise "solcu yaşam pratiğinin içinde, evlenmek gibi bir burjuva alışkanlığının tümüyle karşısındadır" (Ecevit, *Ben Buradayım* 135) ve bu anlayışını 1960 yılının sonuna kadar devam ettirecektir. 1961 yılında tekrar karşılaştığı Fikriye Hanım'a, birkaç görüşmeden sonra, değişen dünya görüşünün de etkisiyle, evlenme teklif eder. Fikriye Hanım düşünmeden kabul eder. Aynı yılın haziran ayında evlenirler. Ancak aralarındaki yaş farkı Atay'ın vresince, özellikle de annesi Muazzez Hanım tarafından hoş karşılanmaz. Böylece Atay'ın ilk evlilik hayatı ciddi problemlerle başlamış olur.

Atay'ın tüm tepkilere rağmen böyle bir karar alması, evlenmeden önceki hayatının güçlü bir anne figürünün himayesinde geçmiş olması ve böyle bir bilinçaltının etkisiyle kendinden büyük bir kadına yönelmesinden kaynaklanmaktadır. Benzer bir durum yazarın ciddi bir biçimde etkilendiği Franz Kafka'nın hayatında da söz konusudur. Kafka'nın, ciddi ve erkeksi bir görünümü olan Felice Bauer'le evlenip evlenmeme konusunda yaşadığı tereddüt ve neden evlenmek gerektiğine dair düşünceleri Atay'ın psikolojisine benzer niteliktedir: "F. ile yaşamımı birleştirmem, varoluşuma daha fazla dayanma gücü verecek" (Ecevit, *Ben Buradayım* 138).

Önceleri boş, eşyasız bir evde başlayan evlilik, daha sonra dost vresinin de uzaklaşmasıyla derin bir yalnızlığa gömülür. Atay ve eşi arasındaki uyumsuzluk gün geçtikçe büyüyen bir uçurum halini alır. Fikriye Hanım, *Oyunlarla Yaşayanlar*'ın Cemile'si gibi terzilik yapmakta, her gün eli kolu paketlerle dolu bir halde eve gelmekte, aynı zamanda tek çocukları zge'ye bakmaktadır. Atay ise her gün değişik kitaplarla, somut düzlemde odasına, soyut düzlemde ise kendi iç dünyasına çekilmektedir. Nihayetinde 1967 yılında boşanırlar.

Atay, evlilik süresince yaşadıklarını ve boşanma esnasında dile getiremediklerini kurmaca düzleme aktarmaya başlar. Kendine yeni bir varoluş alanı oluşturur. Yeni dünyasında istediği gibi bir yaşam sürebilmektedir. İstediklerini söyleyebilmekte, sıkıldığı anda ise *sabmeden* inebilmektedir. Atay'ın bir çeşit varoluş aracı olarak gördüğü yazma eylemi neticesinde *Tutunamayanlar*, *Teblikeli Oyunlar* ve *Oyunlarla Yaşayanlar* gibi eserleri ortaya çıkar. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, yazarak bireysel varoluşunu gerçekleştiren yazar için evlilik bir engeldir. Nitekim Atay, evlilik bağından kurtulduktan sonra yazmaya başlar. İleride de görüleceği gibi Atay'ın kurmaca karakterleri, yazarın kendisi gibi, evlilik yaşamları sona erdikten sonra kendilerini ifade edebilme fırsatına sahip olabilmışlerdir.

Atay, ikinci evliliğini 1974 yılında, kendisiyle 1972 yılında *Tutunamayanlar* hakkında bir röportaj yapan "Yeni Ortam" gazetesi sanat muhabiri Pakize Kutlu ile yapar. Pakize, Fikriye'nin aksine Atay'dan oldukça küçüktür, ancak güçlü bir kişiliğe sahiptir ve kısa zamanda kendini Atay'a ve çevresine kabullendirir. Diğer taraftan ise Atay'ın kurmaca eserlerinin ütöpic sevgilisi, gerçek hayatta ise dostu olan Sevin Seydi, yazarın ölümüne kadar unutamayacağı kadındır.

Kierkegaard'ın etik varoluş alanında "evlilik" en önemli koşul olarak kendini göstermektedir (Taşdelen 206). Evlilik bağlanmak demektir ve ahlaksal yaşam biçiminin vazgeçilmez bir öğesidir. Kierkegaard'ın estetik varoluş alanı olarak adlandırdığı yaşam biçiminde birey, evliliği şiddetle kaçındığı toplumsal bir kurum olarak görür. Etik varoluş alanındaki birey ise buna karşı çıkar. Evlilik erotizmi bir amaç olmaktan çıkarak sevgi, dostluk, şefkat gibi insancıl değerleri ön plana çıkarır. Estetik alanda ortaya çıkan sevgi, evlilik amacını dışlayan bir nitelik gösterir. Bu, etiğe aykırı bir durumdur. Evlilik sevgiyi meşrulaştıran bir erdemdir. Hegel'e göre evlenme *dolaysız bir ahlaki olay*, *ahlaki bir ödev*dir. Etik birey, estetik haz bakımından evliliğin yeterli olabileceğini söyler. Etikçinin bu konudaki kaygısı evliliğin toplumsal ahlakı koruyan bir kurum olmasıdır. Etik birey evlenmek ister. Estetikçi birey ise evlilikten kaçır (Taşdelen 206-207). Evlilik etik yaşam biçiminin sembolüdür. Evlenen birey artık sadece kendini düşünmekten ve kendisi için yaşamaktan vazgeçmelidir. Bu bağlamda Kierkegaard'a göre evlenme kararı estetik yaşam biçimine karşı ahlaksal yaşam biçimini seçmek demektir (Gödelek 63).

Kierkegaard'dan başka evlilik üzerine düşünen bir diğer varoluşçu yazar Kafka'dır. Felice Bauer'le evlenip evlenmeme konusunu günlüğünde "niçin evlenmeli" sorunsalı etrafında tartışır Kafka, bu kadınla evlenmeyi, içinde bulunduğu zorlu yaşam mücadelesinde kendisine destek olacak güçlü bir dayanak olarak gördüğü için ister: "*Yaşama tek başına göğüs germe gücünden yoksun olmak*" onun evlenmeye götüren ana sebeptir (Ecevit, *Ben Buradayım* 138).

Oğuz Atay'ın kurmaca kişileri, Sartre'in ifadesiyle "özgür seçim"lerle yaşamlarını yeni baştan oluşturmaya; kaderlerini kendi çizebilecekleri, Heidegger'in "kararlı yaşam" olarak adlandırdığı, yeni bir varoluş düzleminde gerçekteştirmeye çalışırlar. Bu yeni varoluşsal değerler dizisi tamamıyla soyut düzlemde gerçekteşecektir. Somut yaşamda bu düzlem değişikliği hem Oğuz Atay'ın kendisinde hem de kurmaca kişilerinde, burjuva yaşam biçiminin farklı bir göstergesi olarak kabul edilen evlilik kurumundan kaçış olarak kendini gösterir (Ecevit, *Ben Buradayım* 172). Atay'ın bireyleri gelenekselliğin ve burjuva yaşam biçimini bir göstergesi olarak kabul ettikleri evlilikten ve evli oldukları kadından kurtulmaya çalışmaktadırlar. Kierkegaard'ın etik varoluş alanı düşüncesinin aksine Atay, evliliği bireysel varoluşa bir engel olarak görür. Çünkü evlilik Batı'da yozlaşmış bir toplumu düzene sokacak bir yapıya sahip olmasına rağmen, Türk toplumunda bizzat kendisi yozlaşmış, taklit ve yarışmadan ibaret bir kurum haline gelmiştir.

Oğuz Atay'ın eserlerinde aynı işleve sahip olan evli kadın tipleri; Nermin, Sevgi, Cemile yürürlükteki düzeni temsil etmektedirler. *Tutunamayanlar*'da iç yaşantısı hakkında bilgi verilmeyen Nermin, kişiliğiyle tedirginlik uyandıran yapay bir varlık olarak anlatılır. Duyguları olmayan, maddesel yaşama göre planlanmış bir robot gibidir. Sadece gerekeni yapmakta ve yaşama uyumlu bir görüntü sergilemektedir. Sevgi, kuralcı yapısıyla kişiyi bunaltan, kendi fasit dairesinde yaşayan biridir. Hikmet, düşünmek için onun evden ayrılmasını bekler. Çünkü Sevgi, düşünmeyi, düş kurmayı, okumayı, ruhsal yaşamı engelleyen biridir. Cemile ise maskaralık olarak nitelediği Coşkun'un oyunlarını engelleyerek bir anlamda onun varoluşunu da engellemektedir. Çünkü Atay'ın karakterleri büyük oranda oyunlarla var olabilmektedirler. Hayatında sıra dışılığa yer olmayan Cemile, Coşkun'u soyut varoluş alanından uzaklaştırarak maddesel yaşama çekmek ister (Ecevit, *Aydın Olgusu* 69-70). Buna karşın Atay'ın olumlu olarak çizdiği kadın karakterler; Bilge, Günseli ve Emel, evli olmamakla birlikte mevcut düzenin dışına çıkabilen bireylerdir.

Oğuz Atay'ın yaşamında, başlangıçta Kierkegaard'a benzer bir durum söz konusudur. O, kadınlara evlenilecek bireyler olarak yaklaşır. Fikriye ile olan evliliği buna benzer bir sığınma, şefkat isteğinden kaynaklanır. Hayatına giren diğer kadınlarda yine bunu arzulayan Atay, yapmaya çalıştığı diğer bütün işler gibi, bu konuda da aradığını bulamaz. Bu durum onun kurmaca karakterlerine yansır. *Tutunamayanlar*'da Selim, hayatı bir oyun olarak görmektedir. Oyun, Selim için "maddeler cehennemine dönüşen dünyanın pisliğine bulaşmadan" yaşanabilecek bir varoluş alanıdır. Evlenmek bu oyunu bozmak anlamına gelir. Turgut evlenerek bu oyunun dışına çıkmıştır: "Hayatım, ciddiye alınmasını istediğim bir oyundu. Sen evlendin ve oyunu bozdun" (Atay, *Tutunamayanlar* 31) Bu açıdan bakıldığında evlilik, Oğuz Atay'da varoluşu engelleyen bir durum olarak göze çarpar. Turgut evlenmek suretiyle kendi varoluşunu tehlikeye atmıştır. Yaşadığı iç hesaplaşmalardan sonra tek

amacı, Selim'in oyun dediği, varoluş alanına geri dönebilmektir. Bu maksatla Turgut yolculuğa çıkarken karısını ve çocuklarını terk eder.

Turgut'un evliliği sürekli bir sıkıntı hali olarak anlatılmaktadır. Karısı Nermin'le pek az konuşmaktadırlar ve Turgut bu konuşmalardan rahatsız olmaktadır. Nermin, kendisini övdüğünde dahi bu durum değişmez. Selim'in söyledikleri zihninde yer aldığından beri karısına karşı yapmacık bir tavır sergiler. Ne zaman bir yakınlık hissetmeye başlasa içini büyük bir huzursuzluk kaplar:

Sonra Nermin sofrayı toplarken, oturduğu koltukta, birden Turgut aynı huzursuzluğun yaklaşmakta olduğunu hissetti. Kıskanç ve intikamcı bir duyguydu bu: biraz unutulmaya gelmiyordu. Gizlice büyüyor, eskisinden daha şiddetli bir biçimde ortaya çıkıyordu hiç beklemediği bir anda. Bir davranışta bulunmadan, onunla ilgili hareket yapmadan atlatılması imkânsız gibi görünen bir duyguydu. Hüzünlü bir biçimde ele alınmayınca daha zalim oluyordu sanki. Kendisine saygı duyulmasını istiyordu. Küçük bir fırsat bulunca da Turgut'un içini ezen bir rahatsızlık olarak ortaya çıkıyordu. "Midem iyi değil galiba," dedi. "Bana bir ilaç versene." Söylediği sözlerden hemen pişman oldu. Gene ihanet etmişti içindeki 'şey'e. Bu 'şey' Selim'in ölümünden öte bir hüzün, ne olduğu belirsiz, fakat sürekli ilgi isteyen bir duyguydu. Hem örtülmesi gereken hem de örtüldüğu ona hissettirilince kuvvetlenen bir duygu. Turgut, çok ağır ve hesaplı olması gerektiğine inandığı bir hareketle yerinden kalkarak kitaplığına yürüdü (*Tutunamayanlar* 50).

Turgut, varoluş yolculuğuna çıkmadan önce evlilik hayatını geride bırakılması gereken bir olgu olarak düşünür. Düşüncelerini dahi karısından saklamak için yataktaki yakınlığın getireceği huzursuzluktan korkmaktadır. Bu korku onda sahte ve zorlama davranışlara neden olur. Evliliği yapay bir dünya olarak görmekte ve çıkacağı yolculuğun sonunda varacağı hayali ülkenin özlemini duymaktadır:

şimdi bu yatak, bana ülkemin bütün buzlarından daha soğuk geliyor. Bana, bu bilinmeyen ülkeye gelmek üzere yola çıkmadan önce söylemişlerdi Olic; bizim ülkenin az görünen güneşini arayacağımı söylemişlerdi. Çok geç kalmadan bir şeyler yapmalıyız. (...) Buradaki adetlere bir tülü alışamadım Olic. Bana öyle geliyor ki bizim soğuk ülkemizde, insanlar arasında, bu kadar sık ortaya çıkmasa da bu kadar çok sözü edilmese de bu kadar yerli yersiz bahsedilmese de daha başka türlü, daha başka anlamı olan bir sıcaklık vardır (*Tutunamayanlar* 562).

Selim'in "Türk Tutunamayanları Ansiklopedisi"nde hayat hikayesini anlattığı Ahmet Çekingen evlenmekten korkar, hastaneye yattıktan sonra evlenme korkusundan dolayı çıkmak istemez. Evlenmek, birleşmek, bir arada yaşamak düşüncesi onu "tir tir titretir". Evlenmek kelimesine birden çok anlam vermeye başlar (Atay, *Tutunamayanlar* 677). Evlenmek, insanın hayatla kurduğu her bağı ifade eden bir kelime haline alır: okulla evlenmek, askerlikle evlenmek gibi.

"Yazarım, evlilik anıları/işlenimleri ve karşı cinsle olan ilişkileri temelinde yapılmış olan" (Ecevit, Aydın Olgusu 132-133). *Teblikeli Oyunlar*'da Hikmet, bir oyun olarak gördüğü evliliğinin başlarında oldukça mutlu ve heyecanlıdır: "*Karım güzel değildi albayım. Ben de değildim. Fakat, nasıl anlatsam, 'benim' karımdı; canlı bir varlıktı. İnsan, evine bir biblo alınca bile kendisini bir başka hisseder değil mi? Üstelik bu yumuşak biblo, konuşuyor: 'kocacığım' diye çevremde dönüp duruyordu*" (Atay, *Teblikeli Oyunlar* 30).

Ancak bu duygu fazla uzun sürmez. Evlilikle beraber ortaya çıkan kayınpeder, kayınvalide, baldız gibi kişiler ve bu kişilerin oluşturduğu küçük burjuva dünyasının sahtelikleri Hikmet'te baş dönmesi ve bunaltıya neden olur. O, evlilikle bir oyunun içine girmiş ve "mış gibi yapmak" zorunda kalmıştır. Böyle bir hayata daha fazla katlanamayan Hikmet, Sevgi'den ayrılır. Hiç yaşanmamış gibi geçen bir zamandan sonra yeni bir hayatın hayallerini kurar:

Karımdan ayrıldım, karımdan ayrıldım. Yeni bir yaşantıya başlamadım, yeni bir yaşantıya başlamak üzereyim, neredeyse yeni bir yaşantıya başlayacağım. Başka bir yaşantı olacak bu: İşte Sevgi yok, kayınpeder yok, pijama yok -artık mümkün olduğu kadar pijama giymiyorum albayım- yeni bir yaşantı bu. Ev başka, eşyalar farklı (Atay, *Teblikeli Oyunlar* 33).

Bir birey olarak Hikmet'in en çok yakındığı durumlardan biri yanlış ve eksik anlaşılmasıdır. Karısından ayrılmasının nedenlerinden biri de budur. Ayrıca Hikmet tarafından da evlilik, varoluşa engel bir durum olarak görülür: "*Karım, beni anlamadığı için, önceleri bana engel olacağı yerde, alabildiğine boş bıraktı beni. Çünkü, beni kazanmak istiyordu. Sonra da berhalde beni kaybetmek için olacak, oyunlarımı hiç izin vermedi. Sonra her yerde yasakladılar beni. İnsan içine çıkamadım*" (Atay, *Teblikeli Oyunlar* 76).

Bununla beraber evlilik, insanın bütün hayallerinden vazgeçmesi ve bu bağlamda insanın varoluş olanaklarını reddetmesi, kendini zahmetli ve tekrarlı bir yola sokması manasına gelmektedir: "*Bizim önümüzde ancak zahmetli ve tekrarlı bir evlilik yolu vardı. Gündüz, çevremizde dolaşan bir sıcaklık ve gece yatağımızda bir rahatlık ya da gündüz, çevremizde bir rahatlık ve gece yatağımızda dolaşan bir sıcaklık uğruna bütün hayallerimizden vazgeçmemiz gerekiyordu*" (Atay, *Teblikeli Oyunlar* 154).

Evli kadın imgesi *Oyunlarla Yaşayanlar*'da varoluşun karşısındaki büyük engellerden biridir. Atay'ın diğer karakterleri gibi Coşkun Ermiş, soyut bir dünyanın insanıdır ve varoluşunu ancak

soyut düzlemde yani kurmaca oyunlar sayesinde yaşayabilmektedir. Onun bu yaşantısı karşısında duran tek kişi karısı Cemile'dir. Oyunların karşısında gerçeğin temsilcisidir:

Oyun oyun. Biraz da gerçek oyunlarla ilgilenen iyi olur. Mesela benim para kazanmak, evi geçindirmek için sahneye koyduğum şu dikiş dikme oyunlarımla, Ümit'in her sınıfı iki yılda geçme oyununu düzeltsen biraz. Ya da paralarını içkiye yatırma oyununu adam etsen. Erken emekli olma oyununun bize neye mal olduğunu bir düşünsen...(Atay, *Oyunlarla Yaşayanlar* 34-35).

Coşkun, Cemile dışında diğer tüm kişilerle bir şekilde anlaşabilmektedir. Cemile, Coşkun'un evde oyunlar yazmasına ve oynamasına, ailenin diğer fertlerini de oyununa katmasına karşı çıkar. Dahası artık onun bu işlerden vazgeçmesi gerektiğini, *aklına başına toplaması* gerektiğini ve arkadaşlarıyla bir daha görüşmemesini söyler. Cemile, bu şekilde Coşkun'un varoluşunu engellemektedir. Eserde oyunlarla varolan diğer bir karakter Saadet Nine'dir. Ancak Cemile gerçekçi tutumuyla onun da varoluşuna zarar verir. Evin tek çocuğu Ümit, bu gerçeği Cemile'nin yüzüne haykırır: "*Saadet Nine'ni ne istediğini görmüyor musun anne? Neden herkesin bayallerini yıkamak istiyorsun?*" (Atay, *Oyunlarla Yaşayanlar* 80). Coşkun böyle bir ortamda varoluş imkânı bulamaz, bu yüzden evi terk etmek ister. İlk denemesinde başarısız olur, ikincisinde ise Emel'in tavırları onu rencide eder. Bu durum, onun yaşamına son darbe olur. Coşkun ne evlilikte ne de evlilik dışında varoluş fırsatı bulabilir: "*Evlilik müessesesinin de evlilik dışı müessesesinin de dışında kaldım*" (Atay, *Oyunlarla Yaşayanlar* 106).

Sonuç

Geleneksellik ile modernlik arasında sıkışan birey, bireyselleşme ve özgürlük düşüncelerinin toplumda hâkim olmasıyla beraber geleneksel toplumdaki rol üstlenme eyleminden sıyrılmıştır. Birey kendi seçimlerinden sorumlu olmakla beraber özgürleşmektedir. Fakat bu özgürleşme isteği, bireyin sosyal bağlarının zayıflaması neden olmaktadır. Modern birey gün geçtikçe kalabalıklar içinde yalnızlığa doğru sürüklenmektedir. Bu bağlamda bireysel varoluş, kişinin kendini ve yaşadığı dünyayı anlamlandırma çabasıdır.

Evlilik kurumu, "bireyselleşmiş toplumda" gün geçtikçe önemini kaybetse de bütün toplumlarda tek meşru ilişki biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bu meşru ilişki biçiminin önündeki en büyük engellerden biri de bireyselleşme olgusudur. Sonuç olarak şunu belirtmek gerekir; bireyselleşme sorgulanmadığı sürece insanlar, kendi içlerine kapanacaklar ve en sonunda yalnızlığa mahkûm olacaklardır. Varoluşçuluk akımının önemli temsilcilerinden Jean Paul Sartre, modern

dönemde bireyselleşmenin sorgulanmadığı yaşam alanını “İnsanlar, bireyselleşmeyle lanetlenmiştir” sözüyle ifade etmektedir.

1950’li yıllardan itibaren Türk edebiyatında etkileri görülmeye başlanan varoluşçuluk akımından fazlasıyla etkilenen Oğuz Atay, romanlarında evliliği ‘etik’ kaygıdan ziyade ‘estetik’ çerçevede ele almaktadır. Atay, evliliği bireyselleşmenin önünde bir engel olarak görmesinin temel nedeni felsefi anlamda bireysel varoluşu savunmasıdır. Bu bağlamda evlilik yapay bir dünyaya ait eylemdir. Onun *tutunamayan* tipleri bu dünyaya ait değildirler. Dolayısıyla evlilik Oğuz Atay’ın kurmaca karakterleri açısından -tıpkı kendi hayatında olduğu gibi- bireysel varoluşun önündeki en büyük engeldir. Evli karakterler ancak boşandıktan sonra veya evlilik durumunda *kurtuldukları* anda bireysel varoluşlarını gerçekleştirebilmektedirler.

Kaynakça

Atay, Oğuz. *Tutunamayanlar*. İstanbul: İletişim, 2008.

----- . *Oyunlarla Yaşayanlar*. İstanbul: İletişim, 2010.

----- . *Tebhikeli Oyunlar*. İstanbul: İletişim, 2010.

Bayer, Ali. “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4. 8 (2013): 101-129.

Beck, Ulrich. *Siyasallığın İcadı*. Çev. Nihat Ünler. İstanbul: İletişim, 2005.

Çağatay, Tahir. “Modern Aile ve Sosyal Problemleri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 9. (1971): 73-126.

Çelik, Celaleddin. “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din”. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 8. (2010): 17-24.

Duman, M. Zeki. “Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 1. 4 (2012): 19-51.

Ecevit, Yıldız. *Oğuz Atay'da Aydın Olgusu*, İstanbul: Ara, 1989.

----- . “Ben Buradayım..” *Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası*. İstanbul: İletişim, 2009.

Erkal, Mustafa E. *Sosyoloji*. İstanbul: Der, 2012.

Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. Haz. H. Özel-C. Güzel. Ankara: Ayrac, 2000.

----- . *Sosyoloji*. Çev. Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı, 2008.

Gödelek, Kamuran. *Kierkegaard*. İstanbul: Say, 2010.

Magill, Frank. *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasığı*. Çev. Vahap Mutal. İstanbul: Dergâh, 1992.

Manav, Faruk, ve Gökhan Gürdal. *Kierkegaard Birey ve Varoluş Üzerine*. Ankara, Sentez, 2013.

Sartre, Jean Paul. *Varoluşçuluk*. Çev. Asım Bezirci. İstanbul: Say, 2010.

Topçu, Nurettin. *Sosyoloji*. İstanbul: Dergâh, 2013.

Taşdelen, Vefa. *Kierkegaard'ta Benlik ve Varoluş*. Ankara: Hece, 2004.

Yıldırım, Neşide. *Ailenin Yapısı ve Problemleri*. İstanbul: Yeşerim Bilim- Araştırma, 2006.

Yıldırım, Ömer. "Evllenme, Boşanma ve Ailenin Sürekliliğı".

http://www.felsefe.gen.tr/sosyoloji/evlenme_bosanma_ve_ailenin_surekliligi.asp,

Web.

01.02.2015.